

Haber Üretim Sürecinde “Bireysel Yarar/Toplumsal Yarar” Çelişkisi: Türkiye’de Çevre Haberi Yazan Gazeteciler Örneği

Nadircan DAĞLI*

Öz

Günümüz gazetecisinin haber üretim sürecinde içine düştüğü “bireysel yarar/toplumsal yarar” çelişkisini-ikilemini anlayabilmek için gazetecilerin görev yaptıkları basın kurumlarının da dâhil olduğu kapitalist işletmelerin esnek uzmanlaşma temelinde geçirdiği değişimi anlamak gereklidir. Bu amaçla makalede esnek uzmanlaşmaya giden süreçte giderek emeğin değersizleştirilmesi ve ona sahip olan insandan soyutlaştırılmaya çalışılması özetlenecektir. Bu değişim sürecine paralel olarak bir birey olarak gazetecinin geçirdiği mesleki dönüşüm, Türk basını örneğinde somutlaştırılarak değerlendirilecektir. Sonuç olarak, gazetecinin bireysel yarar/toplumsal yarar çelişkisinde, iş gücünü emrine sunduğu kapitalist işletmenin kârlılık beklentisi doğrultusunda kendi bireysel yararı adına hareket ettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: gazeteci, kapitalist, sermaye, birey, toplum

Personal Interest / Social Interest Dilemma at News Production Example of Environmental Journalists at Turkey

Abstract

In order to comprehend the “personal interest/social interest” dilemma of the contemporary journalists, it is necessary to understand the change that capitalist cooperations, which also involve media organizations that employ journalists, go through based on flexible specialization. For this purpose the article aims to summarize the devaluation of labor and its exclusion from the it is observed that in the dilemma of personal – social interest, journalists act in individual who beholds it, in the process of flexible specialization. In parallel with this changing process, professional transformation of a journalist as an individual will be evaluated as in the example of Turkish media. In conclusion, it is observed that in the dilemma of personal – social interest, journalists act in favor of their personal interests in accordance with the profit expectations of the capitalist cooperation they work for.

Keywords: journalist, capitalist, capital, person, society

* Okutman, Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü. E.Posta: nadircand@gmail.com.

Giriş: Emekte Esnek Uzmanlaşma Temelinde Gerçekleşen Dönüşüm

Kapitalist üretim ilişkilerinin devamı, “ekonomik gelişme” olarak da adlandırılan sermaye birikiminin genişlemesinde sürekliliğin sağlanmasını gerektirir. Bu sürekliliğinin sağlanması ise üretici güçler ve üretim ilişkileri yanında çalışanın, çalışma yaşamında mesleki algılarında da söz konusu idealin korunması yönünde sürekli bir değişimin var olmasına bağlıdır. Bu değişimi Foster, “Daha fazla bölünmüş ve daha yabancılaştırılmış insanlarla birlikte insan ve doğa arasında daha küresel çapta bir metabolizmanın oluşması” (2010: 52-53) şeklinde tanımlar.

“Kapitalist üretim değişim ilişkileri metayı ve parayı gerektirir, ama onun özel ayıt edicisi emek gücünün alımı ve satımıdır” (Braverman, 2008: 77). “Bu nedenle tarih boyunca insan emeği, toplumsal değişimin hep merkezinde olmuştur” (Durand, 2000: 43).

Braverman (2008: 80) ise, insan emeğinin sadece artık üretmediğini, insan emeğinin kendi verimliliğini artırmasının (kapitalist üretim ilişkileri olarak adlandırdığımız) toplumsal koşullarını da üreten zeki ve amaçlı bir emek olduğuna dikkat çeker. Kapitalistler işçilerden ücret karşılığı emeklerini satın alırken doğal olarak emeği işçinin kendisinden ayrı olarak elde edemezler. Bu nedenle kapitalistler işçilerden satın aldığı emeği en yararlı ve verimli biçimde kullanmaya çalışır. Braverman’a göre “Kapitalist için en büyük artığı ve böylelikle en yüksek kâr ortaya çıkaracak olan şey budur” (Braverman, 2008: 80). Bu nedenle ekonomik gelişmenin tarihsel süreci içerisinde üretim ilişkileri atölye tipi sınırlı üretimden sanayi tipi üretime doğru değişim geçirmiş; insan emeğinin üretim içerisindeki konumu giderek daha fazla denetim altına alınmıştır.

Ayrıca, Braverman (2008: 78), işçinin sattığı ve kapitalistin satın aldığı emek miktarı olmadığına da dikkat çeker. Aslında kapitalist, işçiyle üzerinde anlaşmaya varılmış bir zaman diliminde işçinin emek gücünü satın alır. Sanayi üretiminde üretim süreci içerisinde kullanılan aletler, makineler ve üretim için gerekli olan hammaddeler dışında satın alınan emek de kapitalistin mülkiyeti altına girer.

Braverman’ın sözünü ettiği bu süreç, Sanayi Devrimi olarak adlandırılan dönemde (1740-1870) somutlaşmıştır. Ancak Braverman’ın dikkatimizi çektiği nokta, emeğin kapitalist yapı içerisindeki konumu nedeniyle Sanayi Devrimi ve sonrasında kapitalist ekonomik yapıdaki değişimlerin içeriği, sadece teknik yeniliklerden ve finansal yapıdaki genişlemeden oluşmuyor olmasıdır. Sanayi Devrimi, küresel kapitalist bir ekonominin gereklerine uygun emeğin en çok kâr getirecek şekilde kullanılması ve buna yönelik olarak üretimin örgütlenmesi konusunda büyük bir gelişimi de içermektedir. Hızlı teknolojik dönüşümler, üretim ilişkilerinin de etkisi altında, kapitalist ekonominin gereklerine göre yeniden biçimlenmeye başlamıştır.

Sanayi Devrimi sonrasında erken kapitalist dönemdeki atölye üretimine göre işletmeler de büyümüştür: “Sanayi kapitalizmi önemli sayıda işçinin tek bir kapitalist tarafından istihdam edilmesiyle başlar” (Braverman, 2008: 83).

Üretim hacminin ve istihdam edilen işçi sayısının artması; üretim süreçlerinin karmaşıklaşması gibi nedenlerle üretim sürecinde görev yapan farklı iş bölümü gruplarının eş güdümünün sağlanması gereği ortaya çıkmıştır. Bu eşgüdüm sağlama

gerekliliği, zaman içerisinde, sermaye sahiplerinin emeği yönetmek için askeri hiyerarşiye öykünen ve çalışma disiplini öne çıkaran yönetim sistemleri kurmasına neden olmuştur.

Hosbawn (2005: 37), bu tip üretim sistemlerine dönemin İngiliz demiryolu ve liman işletmelerini örnek gösterir. Ona göre “iş güvencesine sahip tek biçimli ve disiplinli işçilerin oluşturduğu piramit tipi yapılanmanın çekiciliği, o döneme kadar büyük işletmeler için bir idare biçimi tanımlanmamasından ileri geliyordu” (2005: 37).

“Sanayi devriminde geçen değişim, siyasi değişim ve çatışmaların yanı sıra, fabrika saatleri ya da üst yönetimin denetimi anlamına gelen iş disiplini şeklindeki kültürel değişiklikler olmadan gerçekleşmezdi” (Freeman, 2003: 40).

Bu tarz despotik işletme yönetimleri feodal dönemin yeniden yorumlanması gibiydi. Disiplinli bir çalışmaya ve işyerine olan bağlılığa önem veren burjuvazinin idare anlayışı (bilimsel işletme yönetimi ya da Taylorizm), bir hiyerarşi disiplini içerisinde işçilere, çok çalıştıkları ve işlerini iyi yaptıkları takdirde tepeye yani burjuva sınıfına daha çok yaklaşabileceklerini vaat ediyordu.

Sürekli yeni pazarlar arayan kapitalizmin etki alanını genişlettikçe, kapitalist işletmelerin sermaye birikimlerinde büyük artışlar oldu. Sermayenin artışı ile tek bir sermaye sahibinin sahip olduğu şirketlerden pek çok sermaye sahibinin bir araya geldiği anonim şirketler ortaya çıktı. Emeğin kullanımı, yönetimi ve işbölümünün planlaması için erken sanayi döneminin “askeri” yönetim modelleri tek başına yeterli gelmemeye başladı.

“Anonim şirketlerde özgün yönetim fonksiyonu sadece tek bir yönetici tarafından değil, yöneticilerin, yönetici yardımcılarının, şeflerin vs’nin kontrolü altındaki bir işçi organizasyonu tarafından, idare edilir. Yani emek gücünü satın alma ve satma ilişkileri ve böylelikle de yabancılaşmış emek, bizzat yönetim aygıtının bir parçası haline dönüşmüştür” (Braverman, 2008: 253).

Erken sanayi döneminin dikey olarak örgütlenmiş ve ast/üst ilişkisine dayanan üretim yapılarının artan talebe uyumu için bilimsel değerlendirme ve incelenme tekniklerinden yararlanılmaya başlandı. Artık üretim sürecinin her aşaması verimlilik ve zaman kullanımı açısından denetim altına alınmaya başlandı. Fredrick Winslow Taylor tarafından temelleri atılan bilimsel yöntem ya da “Taylorizm” olarak adlandırılan bu yeni idare biçimi gelecekte gelişmiş anonim şirketlerin idari olarak yapılanmasında temel rol oynayacaktı.

Braverman “Bilimsel Yöntemi” şu şekilde tanımlıyor:

“Bilimsel Yöntem olarak tanımlanan bu yöntem gerçek bilimin niteliklerinden yoksundur, çünkü varsayımları kapitalizmin üretim koşullarıyla ilgili bakış açısından başka bir şeyi yansıtmaz. Aksini ileri süren kimi itirazlara karşın, insani bakış açısından değil, kapitalist bakış açısından; uzlaşmaz bir sosyal ilişkiler düzeneği içerisinde direngen iş gücünün yönetilmesi bakış açısından hareket eder. Söz konusu durumun nedenlerini keşfetmeye ve bu durumun nedenleri ile yüzleşmeye girişmez, tersine bu durumu karşı konulamaz, “doğal” verili bir koşul olarak kabullenir. Araştırma konusu yaptığı şey, genel olarak emek değil, emeğin sermayenin ihtiyaçlarıyla uyumlulaştırılmasıdır. İşyerine bilimin temsilcisi olarak değil, bilimin tuzaklarıyla maskelenmiş yönetimin temsilcisi olarak girer” (2008:106).

“Bilimsel yöntem” ile temel olarak emeğin azami kapasitesinde kullanılması hedefleniyordu. Böylelikle sermaye artışında-artışta süreklilik sağlanacaktı. Bu nedenle, üretim süreçleri içerisinde emeğin kullanımı bilimsel teknikler kullanılarak en ince ayrıntısına kadar hesaplanmaya ve planlanmaya başlandı. Emek giderek üretim sürecindeki makineler gibi ürettiği işin niteliği bakımından standartlaştırıldı. Zamanla akademik yaşamda işçinin ve emeğinin incelenmesine yönelik özel araştırma disiplinleri ortaya çıktı (Braverman, 2008: 148).

Kapitalist sistem içerisinde anonim şirketlerin işgücünden olabildiğince tasarruf ederek ve iş zamanında boşa geçen kısımları azami ölçüde azaltarak, rekabette ayakta kalabilme arayışlarına koşut olarak üretim sistemlerindeki dönüşüm de devam etti.

Bu dönüşüm sürecinde 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra kapitalist sistemin devamlılığı için geleneksel Fordist üretim sistemi ile var olabilecek yeni bir antitez ortaya çıktı: Post-fordizm. Post-fordizm, “Üretim ve satışın farklı yönlerinin sorumluluğunun merkezi olmadığı, üst düzey yönetimin genel stratejik karar mekanizmasının denetimini elinde tuttuğu ve sermaye dağılımı üzerindeki denetimi sayesinde farklı bölümler üzerinde son söze sahip olduğu çok-bölümlü bir yapılanmaydı” (Cowling, 2003).

Artık üretimin ve pazarlamanın tüm dünya çapında yapılmaya başlandığı bir dönemde post fordizmdaki temel amaç, yüksek düzeyde çeşitlendirilmiş ürünleri çok kısa sürede (üretim-dolaşım) piyasaya ulaştırmaktı. Amaca göre bazı sektörlerde verimsiz ve hantal kalabilen Fordist üretim, esnek uzmanlaşma temelinde söz konusu sektörlerin değişim geçirmeye başlaması anlamına geliyordu. Esnek uzmanlaşmanın, yani bu sektörlerin emek örgütlenmesinin, istihdam politikasının temel dayanağı ise teknolojik yenilikler, özellikle de bilişim teknolojilerindeki değişimdi. Enformasyon ve onu işleyen teknolojiler bütün insan etkinliklerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiği için, bireysel ve kolektif varoluşun tüm süreçleri doğrudan yeni teknolojilerle biçimlendirilebilir olmaya başlamıştı.

Emek kavramı üzerinde çalışan Braverman’ın kendisi de çıraklıktan ustalığa doğru geleneksel yöntemlerle yetiştirilmiş bir bakır zanaatçısıydı. Braverman kendi tanımlaması ile fabrikalarda çalıştığı dönemde sadece kendi zanaatı değil diğer üretim süreçleri ile de “somut bir kavrayışa” sahipti (2008: 39). Yıllar içerisinde üretim sisteminin içinde bulunan biri olarak değişimi gözlemleyen Braverman’a göre emek süreçlerindeki dönüşüm sonucunda emek süreçleri zamanla zanaat disiplini “mirasından soyutlanarak” vasıfsızlaştırılmış ve bu dönüşüm esnek uzmanlaşma adı altında sermaye tarafından egemenlik aracı olarak kullanılmaya başlanmıştı. (2008: 49).

Esnek uzmanlaşmaya dayalı yönetim biçimlerinde piyasanın talepleri doğrultusunda işletme yapısı da sürekli yeniden biçimlenmekteydi. Esnek uzmanlaşmanın diğer bir yönü ise merkezi yönetim yerine yoğunlaşmış bir network-ağ yönetiminin gelişmesidir. Bu network ağı ya da şebeke içerisinde daha az bürokrasi katmanı, daha düz ve esnek organizasyonlar söz konusudur. Post-Fordist dönemle birlikte yeniden yapılanan yönetim organizasyonları içerisinde görev yapan çalışanlar da işsiz kalmamak için değişen yönetim düzenlemelerine uyum göstermek zorunda kalmışlardır.

Özetle, yeni organizasyon yapılanmasında pek çok farklı alt birime bölünmüş yönetim yapısı egemen hale gelmiş, emek gücü de bu birimlere dağılmış yönetici gruplarının denetimi altında kullanılmaya başlanmıştır. Konumuz açısından bu durumun önemli bir sonucu, söz konusu yönetici gruplarının sermayenin artan kârlılık baskısı altında iş güvencesi ve iyi ücretlendirme gibi yönetim ilkelerini verimsizlik nedeni olarak görmeye başlamaları olmuştur (Braverman, 2008: 63). Emek süreçlerinde atama, görev değişimi ve yönetsel kararların alınma süreçleri karmaşıklaşmış, performansla yönelik değerlendirmeler önem kazanmıştır. Bu süreç içerisinde emek sürecinin insani boyutu da tamamen göz ardı edilmişti. Önemli olan şey maliyetlerin düşürülmesi ve emeğin denetiminin sağlanmasıydı. Bu nedenle emek gücü sayısı ve emeğin sahip olması gereken niteliği azaltılarak kalan emeğin satın alınan süresi içerisindeki kullanımında daha verimli yollarının bulunması ve gerektiğinde kolayca değiştirilebilir olması önem kazanmıştır.

Emek kesimi için iş yaşamına dair örgütsüzleşmenin hızlandığı, belirsizliğin arttığı; sonuç olarak üretim ilişkilerindeki bu değişimin bireysel yararın daha katı bir biçimde gözetildiği, toplumsal ilişkilere damgasını vurduğu “geç kapitalizm” evresine girilmiştir.

Post-Fordist dönemle birlikte asli işi sermaye adına yönetmek olan gelişmiş teknolojik araçları kullanma konusunda uzman, sürekli gelişen teknolojiye ve değişen taleplere göre kendini yenilemesi gereken esnek üretim dizgilerinin beyaz yakalı çalışanı ortaya çıkardı. Modern esnek yönetim biçimleri içerisinde gevşek network ağlarında çalışan tüm bilgi işçileri gibi anonim şirketlere dönüşmüş basın kuruluşlarında çalışan gazeteciler de iş güvencelerinin ve niteliklerinin azaltıldığı bir iş dünyasında kolaylıkla gözden çıkarılabilen “uzman” emeğe dönüşmüşlerdir.

Araştırmada giderek “uzman emeğe” dönüştürülen gazetecinin toplum yararına olan mesleki sorumluluğu ile içinde bulunduğu kapitalist işletmenin karlılık beklentisi doğrultusundaki bireysel yararı arasında nasıl bir çelişki yaşadığı ve yaptığı seçimin ne olduğu Türkiye örneğinde cevaplanacaktır.

Çalışmada araştırma ile ilgili kavramsal bilgilerin elde edilmesi için kitap, elektronik kaynak ve belge taraması yöntemi kullanılmıştır. Doktora tez araştırması (Dağlı, 2012: 138) için yapılan, ulusal gazetelerde çevre haberi yapan 10 gazeteci ve haberleri değerlendiren editör ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilen veriler kullanılmıştır.

Esnek Uzmanlaşma ve Basın İşletmeleri

Kapitalist ekonomik yapı içerisinde faaliyet gösteren basın işletmelerinde çalışan emek kesimi de doğal olarak bu dönüşümün yani tekniğin ve vasfın-uzmanlaşmanın, sermayenin “özel” gereksinimleriyle bütünleşmesinin dışında değildi. Basın ticarileştikçe ve gazeteler yaygınlaştıkça mal ve hizmet tanıtımında da sıkça kullanılmaya başlandı. Bu bağlamda reklam gelirleri, gazetelerin satışından elde edilen gelirin önüne geçti. Günlük gazete çıkaran basın işletmeleri daha çok kişi tarafından okundukları ve bunun bir sonucu olarak daha çok reklam alabildikleri ölçüde, kapitalist ekonominin gelişme sürecine paralel olarak küçük basım evlerinden aile

şirketlerine, daha sonra da büyük anonim şirketlere dönüşmeye başladı. Anonim şirketlere dönüşen ve pek çok süreli yayını içinde barındıran büyük basın grupları, zamanla televizyon, radyo, internet gibi farklı medya ortamlarını da içine alarak medya gruplarına dönüşürken, aynı zamanda medya alanının dışındaki alanlarda da yatırım yapar oldular. Basın dışında faaliyet gösteren büyük holdingler ise siyasi, ekonomik çıkarlarının korunmasında ya da hizmetlerinin-ürünlerinin tanıtımında-pazarlanmasında kullanmak için medya grupları kurmaya başladılar.

İdeal durumda, kitle iletişim araçlarından demokratik iletişime bir çok yolla katkıda bulunacak; özel hayata saygı, yazının biçiminde, içeriğinde ve üslubunda gerçeğe bağlılık ve tüm yurttaşları kamusal iletişime katılmaya teşvik edecek tarzda bir olgu sunması beklenir (Meyer, 2004: 23). Bu beklentilere rağmen kamusal alandaki tartışma ortamını kurmakla yükümlü basın, kamu yararını ticari çıkarları doğrultusunda yönlendirmeden kaçınmayarak kapitalist ekonominin temel değerlerini öne çıkarmıştır.

Bu yeni nesil ticari yapılar içerisinde çalışan yeni nesil gazeteciler de diğer emekçiler gibi ücret karşılığında emeğini işverene kullandığı için işçi sınıfı içerisinde değerlendirilebilir. Ancak gazeteciler diğer emekçilerden farklı olarak sermaye ve emek arasındaki ilişkide farklı bir konuma sahiptirler. Gazeteciler genelde ücretlendirmeler açısından farklılaşsalar da sınıfsal konumları açısından burjuva-sermaye sınıfının “organik” bir üyesi değildirler. Aldıkları ücretin karşılığı haber üretim sürecindeki üretkenliklerini de bir ölçüde belirleyen uzmanlık alanlarındaki bilgi birikimleridir. Bu potansiyel üretici işgüçlerini içinde yer aldıkları basın kuruluşuna kiralarlar ve sermayenin çıkarlarıyla çatışmadıkları ölçüde de diğer emekçilerden görece farklılaşarak, “kısmen” bağımsızlaşırlar.

Bu bağlamda, gazetecilikte uzmanlaşmanın gazeteciliğin mesleki bir yapıya dönüştürülmesiyle, başka bir deyişle haber üretim sürecinin kapitalist emek süreçleri içine dâhil edilmesiyle ortaya çıktığını söyleyebiliriz. McChesney, bu durumu “elitçi” ve “antidemokratik” (2006: 77) bir süreç olarak tanımlamaktadır. Söz konusu yeni mesleki model, gazetecinin haber üretim sürecindeki konumunu ve görevlerini bilimsel yönetimin ilkeleri çerçevesinde standartlaştırarak daha kolay denetlenebilir bir hale getirmektedir. Haber için bilgiye erişim kanalları, haber yazımı ve yayın sürecinde belirlenen standartlar ve kurallar ile gazetecinin haber üretim sürecindeki hareket alanını sınırlar. Gazetecinin düşünsel üretimi çeşitli kademelerde denetlenir. Gazeteci, emeğini kullandığı sermaye gurubuna karşı hareket edemez ve yaptığı haberin niteliğinden önce üretim performansının ölçüsü-niceliği öne çıkar. Gazetecinin ürettiği haber zaten nitelik olarak standartlaştırılmıştır.

1990’larda üretimin hemen hemen her alanına giren yeni iletişim teknolojileri, basın-yayın kuruluşlarında da yoğun bir kullanım alanı buldu. Bu sürecin bir yansıması olarak yeni nesil gazetecilerle yeni iletişim teknolojileri arasında mesleki dönüşümün göstergeleri anlamında kurulan koşutluklar basın işverenleri düzeyinde giderek daha sık dillendirilmeye başlandı. Yeni dönemin gazetecisi, yeni iletişim teknolojileriyle uyum içerisinde çalışabilen, çok hızlı haber içeriği üretebilen, haberi üretirken fayda-maliyet hesabını iyi yapan, kurumsal çıkarları iyi gözetken, yorum yapmaktan kaçınan

ve çalıştığı gazeteyi herhangi bir konuda ürettiği haber içeriğiyle güç duruma düşürmeyecek; kısacası esnek uzmanlaşma ile biçimlenmiş olması gerekmektedir.

Gazeteci, mesleğinin dışında, bir birey olarak içinde yetiştiği toplumsal yapının, aldığı eğitimin ve çalışma hayatının oluşturduğu belli değer yargılarına da sahiptir. Bu yargılar, mesleki yaklaşımının oluşmasında kısmen belirleyici niteliktedir. Gazetecilik mesleğini bir biçimde “tercih eden” kişiler, işe alınma süreçlerinde işverenler tarafından uygun olarak nitelendirilen bu değer yargıları çerçevesinde değerlendirilirler. Günümüzde uzmanlaşmış basın organizasyonlarında bu durumu, gazetecilik mesleğine yeni başlayanların Preston’un “sosyalleşme” (2009: 36) adını verdiği bir “eğitim” sürecinden geçme gerekliliğiyle örneklendirmek mümkündür. Yeni gelenler öncelikle organizasyon ve çalışma pratikleri ile ilgili bir eğitim görürler. Haber müdürleri ve editörler tarafından gerçekleştirilen eğitim süreci haber organizasyonunun kendi değerleri ve normları çerçevesinde şekillenir ve iş başında uygulanır (Preston, 2009: 36).

Preston’un “sosyalleşme” adını verdiği bu süreçte, gazeteciye doğrudan kontrol uygulamak yerine, iş başında yetiştirilirken onun kendi otokontrol sistemini oturtması sağlanır. Bu noktada gazetecilerin iş güvencelerinin sınırlı, kolayca değiştirilebilir ve mesleki örgütlenmelerinin zayıf olması, “sosyalleşme” sürecinin başarısını da kolaylaştıran temel unsurlardır. Sosyalleşme sürecinin bir başka işlevi de bu süreci başarıyla tamamlayan gazetecilerin söz konusu süreçten geçmemiş deneyimli gazeteciler ile yer değiştirmelerine maddi bir temel (gerekçe) sağlamaktır.

Çoğu zaman muhabirler zor şartlarda çalışmaya devam edebilmek için oto sansür uygularlar (Morresi, 2006: 115). Muhabirlerin kendi kendilerini denetlemeleri, sahip oldukları bireyci anlayış ile çelişmemektedir. Sonuçta muhabirlerin sahip oldukları “iş ahlakı”, çalıştığı kuruma en iyi şekilde hizmet edebilmek için gerektiğinde kendi kendini sansürlemekten çekinmemesi için gereken ahlaki temeli sağlamaktadır. Artık bu “ahlaki temel” ile gazeteci, yaptığı haberde kamu yararı yerine kendi bireysel ya da içselleştirdiği kurumsal yararını öne çıkarır. Artık önemli olan çalıştığı kuruma karşı sorumluluklarını yerine getirmek için görevini yapmak ve işsiz kalmamaktır.

Yeni nesil gazetecilerin içinde buldukları yoğun mesleki rekabet ortamı da sözü edilen bu maddi ve ahlaki meşruluk temellerini güçlendirici bir işlev görür. Her bir muhabir rekabetin gereği olarak rakip gazetelerde, rakip meslektaşları tarafından işlenecek benzer haberleri farklı ayrıntılarla işleme önceliği ile (sosyalleşme ön eğitiminden geçişle birlikte) koşullandırılmış olarak çalışır. Onun için de artık önemli olan haberinin daha çok okunmasıdır. Bu kriter, aslında gazete sahibinin başarı daha doğrusu kârlılık kriteridir. Bu nedenle gazeteci haber yazımında daha dikkat çekici detaylara yönelirken, kamu yararı olarak adlandırılan “soyut”, bulanık bir kavramsallaştırma yerine editöryal kadronun beğenisi yönünde koşullanmış bir sonuç ortaya çıkar. “Sosyalleşen” gazeteci için kamu yararı algısı, çalıştığı gazetenin yayın politikaları doğrultusunda biçimlenir. Böylece, günümüzde gazetecilik yapan ücretli çalışan için kamusal hizmet anlayışı kendisi dışında hedef kitle adına ancak ücretini ödeyen sermayenin politik ve ekonomik çıkarlarının yansımaları olarak yeniden biçimlendirilmiş olur.

Gazetecilik mesleğindeki bu dönüşüm, kaçınılmaz olarak gazeteciyi başarıya doğru uzanan bireysel çıkarları ile gazeteci olarak kendisinden beklenen toplumsal sorumlulukları yerine getirme konusunda bir çatışmaya sürüklemektedir.

Türk Basınında Esnek Uzmanlaşma Temelinde Dönüşüm Süreci

Türkiye son kırk yılda birçok ekonomik ve siyasi istikrarsızlık dönemi yaşadı. Bu dönemlerde ülkeyi yöneten hükümetler ve askeri yönetimler ülkenin tüm sosyal ve ekonomik kurumlarını her defasında yeniden biçimlendirdi. Türkiye’de bu genel-geniş ölçekli yapılanmaya koşut olarak basın sektörü de son kırk yılda sahiplilik yapısı, örgütlenme biçimleri ve teknik-teknolojik altyapısı bağlamında bir değişim geçirmiştir. Bu değişim aynı zamanda sektörün gereksinim duyduğu iş gücünü de yeniden örgütlemesi anlamına gelmektedir. Türkiye’de basının giderek daha ticari bir yapıya dönüşmesi ile gazetecilik mesleğinin bu yapının kazandığı özelliklere göre yeniden biçimlendirilmesi birbirine koşut gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

25 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik kararlar doğrultusunda gazete kâğıtlarına da uygulanan teşvikler kaldırıldı. Gazete kâğıtları bir gecede %300 zamlandı. Gazete kâğıdına yapılan büyük zamlar, basın işletmelerini finans kapitale yakınlaştırırken teknolojilerindeki hızlı gelişim de yatırım zorlukları yaşayan Türk Basının aile isimleri ile anılan sahiplik yapısını etkilemeye başladı.

12 Eylül 1980 yılındaki askeri darbeden sonra 1982 yılında Türkiye’nin yeni Anayasası referandumla kabul edildi. Darbe döneminden sonra ülke yönetimine gelen Turgut Özal’ın başbakanlığındaki Anavatan Partisi hükümetleri ülkeyi liberal politikalar doğrultusunda yönetti. Genel olarak sermayenin güçlendirilmesini, bunun için de ücretlerde ve sosyal haklarda kısıntıya gidilmesini içeren bu politikaların rahatça uygulanması biraz da toplumun uygulanan ekonomi politikalarını kabullenmesine bağlıydı. Basın da bu doğrultuda bir araç oldu.

Bu süreçte aile şirketlerinden birer anonim şirkete dönüşen basın sektörünün büyükleri, şehir merkezinde Cağaloğlu’nda bulunan binalarından ayrılp İkitelli ve Bağcılar’da çevre yollarının etrafındaki büyük gökdelenlerine ve plazalarına taşındılar. Aynı holding bünyesindeki farklı gazetelerde, yayınlarda, televizyonlarda ya da radyolarda çalışan binlerce insan Doğan Medya Center, Hürriyet Binası, Zaman Gazetesi Binası ve Sabah Gazetesi Binası gibi büyük, ileri teknoloji ile donanmış, lüks yapılarda bir arada çalışmaya başladı. Bu binaların görkemi ve büyüklüğü reklam kampanyalarında gazete güvenilirliğinin bir parçası haline getirildi. Gazeteler salt haber verme işlevinden de sıyrılarak farklı kültürel katmanlara ve farklı tüketici beğenilerine yönelik bir bilgi kaynağı ve reklam-tanıtım aracına dönüştürüldü. Örneğin 1985 yılında yayın hayatına başlayan *Sabah* Türkiye’de yükselişe geçen liberal ekonominin tetiklediği toplumsal değişimin güçlü bir temsilcisi ve savunucusu oldu. *Sabah*, Türk gazeteciliğinin İstanbul’da Babıâli semtinde konuşlu geleneksel gazetecilik yapısını simgeleyen binalardan ayrılarak, işletmelerin büyük anonim şirketlere dönüşecekleri plazaların yapılmaya başladığı İkitelli bölgesine geçişinin de öncüsü oldu.

Haberin toplanmasından basım aşamasına hatta dağıtımına kadar her aşama konusunda en azından belli bir bilgi birikimine sahip, ülkenin genel sorunlarına hakim, çevresi geniş, maddi ve teknik olanaksızlıklara rağmen haber peşinde koşan bilgi

emekçisi geleneksel Cağaloğlu gazetecisinin yerini, sadece haber yaptığı alan ile ilgili sınırlı bir bilgi birikimine sahip, gazetelerde yeni yeni kullanılmaya başlayan bilişim teknolojilerini yetkinlikle kullanan gazeteciler aldı. Bu yeni nesil gazeteciler, 80’li yılların liberal politikaları ile yetişmiş iyi bir kariyer isteyen ve çalıştığı gazetenin ideallerini benimsemiş gazetecilerdi. Dönemin gelişmelerine paralel olarak gazetecilerin sahip oldukları mesleki haklar da törpülenmeye başladı. 1980 sonrası sosyal haklarda yaşanan gerilemenin hazırladığı ortamda gazeteciler örgütsüzleştirildi. Özsever’e göre işverenlerin sendikasılaştırma çabaları karşısında gazeteciler de örgütlenmeye ilgisiz kaldı (2004: 109). Örgütsüzleştirilmiş ve vasfı değiştirilmiş gazeteci profili ile birlikte Türk basınında gazetelerin yönetim birimleri de değişmeye başladı.

“Basın kuruluşlarının geleneksel olarak çok daha teknik ve esas üretime dönük yönetim yapısının yerini, medya döneminde, şirket yönetimi (coporate management) ilkelerinin benimsendiği yeni bir yönetim anlayışı aldı, bu yeni anlayışa eşlik eden yeni bir yönetici tipi gelişti. Yeni yönetim anlayışında, artık dışsal bir idari ve teknik yönetim yerine, yazı işleri ile kaynaşmış ve çıkar/kâr merkezli, karmaşık bir medya planlaması konuldu” (Adaklı, 2006: 294).

Gazete yöneticileri, sadece yazı işleri müdürü olmanın çok ötesinde gazetenin maddi çıkarlarını gözeten, reklam gelirlerini arttırmayı amaçlayan, içerik üzerinde tam denetim kurma konusunda yapılandırılmış çok katmanlı idari yapıyı yöneten profesyonellere dönüşmüşlerdir.

Gazeteciliğe ilişkin donanımların yerine teknolojik donanımları gelişkin, yeni iletişim teknolojilerini yetkin olarak kullanabilen daha genç ve örgütsüz gazeteciler Türkiye’nin büyük gazetelerinde çalışmaya başladı. İş güvencesinin, sendikal güvencenin olmaması, işsizliğin büyük bir sorun olduğu Türkiye’de işini kaybetme korkusu yaşayan ve bu nedenle daha kolay kontrol edilebilir bir gazeteci profili ortaya çıkarmaya başladı. Buna uygun olarak haber üretim süreçleri de yeniden örgütlendi. Sabah Gazetesi’nin kurucu ekibinden olan Can Ataklı’ya göre de yayınlama sürecini yönetecek, işini iyi bilen bir grup insanın varlığı yeterliydi:

“On tane falan süper maaş alan yazar ve birkaç iyi haber koklayan müdür, istihbarat şefi geldi, yeterli olmaya başladı. Zaten iş masa başına dönmüştü. Geri kalanların kazançları düşmeye başladı. Yeni gelen adama çok az para vermeye başlandı. Açıkçası bu çok az para verilen kişiler işten çıkartıldığında değişen bir şey olmuyordu. Yani çok düşük maaşlar kritik görevlerdeki çalışanlar için değil. Tabii kartel olayı da çok etkiledi maaş durumunu. Gazeteci ayrılınca başka gazetede iş bulamadığı için maaş azlığı nedeniyle başını kaldıran pek olmuyordu. Tabii şimdi her şey tam anlamıyla karıştı. Çalışanlar bırakın maaş artışı talebini, maaş düşürülmesine bile razı, yeter ki bu kriz ortamında tamamen işsiz kalsın.” (Seymen, 2001: 76).

“Bütün bu süreçte promosyon yarışları, pazarlama teknikleri ile gazetelerin tirajı ayakta tutulsa da, medyanın itibar ve güvenilirliği hızla eridi. Medya sermaye büyüklüğü ve çeşitlilik anlamında büyüyordu. Ama periyodik hale getirilen Ocak ve Temmuz tenkizatları ile medya çalışanlarının toplam sayısı olmasa bile, birim başına çalışan sayısı azaldı/azaltıldı. Medya içi gelir dağılımı bozuldu. Bu gelişmeler bile “içeriden” bir tartışmayı üretmedi. Tam tersine bu yapı ile uyumlanmak için derin bir zihniyet değişimi herkesin katkısıyla işlemeye devam etti.” (Seymen, 2001: 102).

Daha önce sözünü ettiğimiz, Preston'ın "sosyalleşme" olarak adlandırdığı süreç, bugün Türkiye'deki ulusal gazetelerin tümünün kendine özgü haber dili ve kurumsal ilkeleri oluşturmasıyla yansımasını bulmuştur. Bu kurumlarda çalışmaya yeni başlayan genç gazeteciler önce gazetenin ticari, ideolojik olarak belirlenmiş ilkeleri ve haber dilleri konusunda iş üzerinde eğitilirler.

Örneğin 220 sayfalık kapsamlı bir çalışma olan ve Sefa Kaplan tarafından yazılan *Hürriyet Gazeteciliği* adlı kitap, sadece *Hürriyet* değil, Doğan Medya Grubu içerisindeki tüm gazeteler, yayınlarda çalışan gazeteciler ve ileride grup içerisinde işe başlayacak gazeteci adayları için hazırlanmıştı. Kitabın temel amaçlarından biri *Hürriyet*'in marka değerini ileriye taşımaktı ve bunun için de bu gazeteciler için "marka" olmayı öneren kapsamlı bir mesleki çerçeve hazırlanmıştı. Gazetecinin önüne konulan başarı ölçütü bir "marka gazeteci" olmaktı.

"Muhabir, muhabirlik niteliklerini sürekli geliştirerek mesleğinde ilerleyebileceğinin bilincinde olmalıdır. Muhabirliği, yöneticilik ya da köşe yazarlığı için sıçrama noktası olarak görmek elbette mümkündür. Bu durumda bile, istenilen noktalara gelebilmek son derece iyi yani marka muhabir olmak gereklidir" (Kaplan, 2003 :106).

Kitap muhabirin uyması gereken mesleki davranış kuralları, haber dili, bilgi toplama, *Hürriyet*'e özgü imla kurallarını da içeren temel bir başvuru kaynağı olarak hazırlanmıştı.

Türk basınındaki uzmanlaşmanın bugün büyük ölçüde basın işletmelerinin çıkarları doğrultusunda; ekonomi, siyaset, spor gibi belli alanlarla sınırlandırılmış olduğu gözlemlenebilir. Bu sınırlandırılmış uzmanlaşma da kamuoyu yararına değildir. Uzmanlık bilgisi, gazete yayın politikası doğrultusunda rekabette ekonomik ya da politik bir getiri, tiraj ve reklam sağlıyorsa önemsenmemektedir. Türk Basını'nda bu ana dalların dışında kalan çevre gibi konulara yönelik uzmanlık sıfatı, kurumsal yapılanmaların gazeteciler arasında bölüştürdüğü alana yönelik haber servisi yapılanmasındaki uzmanlıklar değil de, gazetecilerin genelde kendi yönelimleriyle elde ettikleri deneyimlerle oluşan, tanımlı olmaktan uzak genelde bireysel uzmanlıklardır. Bu tip bireysel uzmanlıkların varlığının gazeteler açısından kritik bir önemi yoktur. İhtiyaç duyulduğunda ajans haberleri ya da bir başka muhabir de aynı görevi üstlenebilir.

Türk Basınında Gazetecinin Bireysel/Kamuoyu Yararı Çelişkisi

Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi* adlı kitabında, Türkiye'de medya grupları içerisinde yer alan büyük ulusal gazetelerdeki düşünce özgürlüğünün çerçevesini şu şekilde çizer:

"Büyük bir gazetenin içerisinde çeşitli görüşleri yazarlar bulunabilir. Gerçekte ise bunlar göstermeliktir. Bu ayrıntılar gazete ya da derginin gerçek politikasını ve eğilimini değiştirmez" (2003: 347).

Topuz'un Türk basını için yaptığı bu saptama mesleki idealler ve kapitalizmin gerçekleri karşısında gazetecilerin mesleki yaşamları boyunca yaşamak zorunda oldukları çelişkiyi de belirtir. Türkiye'de bazı gazeteciler çalıştıkları gazetenin genel çizgisinden farklı görüşte olabilirler ve bu görüşleri çerçevesinde habercilik

yapabilirler ancak çalıştıkları gazetelerin yönetimlerini ve gazetelerine sahip olan sermayeyi sorgulayamazlar. Böyle bir sorgulamaya giriştikleri zaman o gazetede çalışmaları olası değildir. Son dönemde Türk basınında yaşanan el değiştirmelerle büyük holdinglerin kontrolüne geçen gazetelerde o döneme kadar görev yapan gazeteciler, etik açıdan kamuoyuna karşı sorumlulukları karşısında bir çelişki yaşamaya başladılar.

Gazeteci Zeynep Oral, Türk basının aile işletmelerinden büyük anonim şirketlere dönüşümüne olan tanıklığını anlattığı *Meslek Yararı* adlı kitabında çalıştığı *Milliyet'in* satılması karşısında duyduğu endişelerini şöyle anlatır:

“İnsanlar alınıp satılabilir miydi? Gazetecinin görevi okurlarına doğru bilgi vermek, gerçekleri bildirmektir. Bu görevi yerine getirmesi için bağımsız olması kaçınılmazdır. Çıkar ilişkileri ağına düşmemesi şarttır. Üzerinde kuşku bulunan bir sermayede çalışırken gazeteci bağımsızlığını koruyabilir miydi?” (2011: 122).

Eski Babıâli kuşağından tecrübeli gazeteci Zeynep Oral kamu yararı karşısında bireysel ya da kurumsal bir tercih yaparak kendi içinde bir çelişkiye düşmedi ve kamu yararını gözetmeye çalıştı. Ancak bir süre sonra gazetesi kendi gibi uzun yıllardır gazetede çalışan diğer bir gazeteci ile birlikte onu işten çıkardı. Oral işten çıkarıldıktan sonra gazeteci olarak meslek anlayışı çerçevesinde yaşadığı hayal kırıklığını *Meslek Yararı'nda* şöyle yazmıştı:

“Milliyet Gazetesi benim diyerek, çok uzun süre o masala inanmıştım. Oysa hepsi hepsi, önce bir patronun, sonra başkalarının yanında çalışan bir insandım” (Oral, 2011: 216).

Türkiye’de anonim şirketlere dönüşmüş gazetelerde çalışma yaşamlarına başlamış genç gazeteciler, 80’lerde Türkiye’ye egemen olan liberal politikalar içerisinde yetişmiş beyaz yakalı emekçilerdi. Onlar için gazetecilik mesleğinde başarılı olmak demek çalıştıkları gazete için en iyisini yapmak ve kendilerinde beklenen performans göstermektir. Özsever’e göre bu genç gazeteciler yanında çalıştıkları medya sahibinin çıkarlarını içselleştirmekte, kendisini yönetim ile özdeşleştirmekte ve oto sansür uygulamaktadırlar (2004: 59). Özsever genç gazetecilerin yaşadıkları çelişki karşısında bireysel çıkarları ile uzlaşmaya varmalarını “mesleki kayma” olarak tanımlar (2004: 59). Gazeteci örgütsel destekten yoksun ve yalnız olduğu kurumsal yapılarda kendilerinden bekleneni herhangi bir denetlemeye gerek kalmadan yapmakta kurumsal politikalara tam uyum göstermektedirler.

“Gazetecilerin medya patronları karşısındaki güçsüzlüğü, sendikal haklarını da kullanmaktan yoksun bırakılması, medya sahiplerinin ticari kaygılarla siyasi iktidarla yakınlaşma eğilimleri, sansürü ve oto sansürü birlikte getirmekte böylece basın ve ifade özgürlüğünün kullanılabilmesinin koşulları yok edilmektedir” (TGS, 2010: 359).

Serkan Seymen *Amiral Battı* adlı kitabında Dinç Bilgin’in sahipliği döneminde Sabah Gazetesi’nin bir süreç içerisinde tümüyle bireysel çıkarların bir aracı haline geldiğini bu süreç içerisinde gazetede çalışan ve daha sonra işten çıkarılan Can Ataklı’nın tanıklığı ile anlatır: (Ataklı, Dinç Bilgin ve gazetenin o dönemki Genel Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu’nun gazeteciliği tümüyle bireysel çıkarlarının bir aracı haline dönüştürmelerini eleştirir.)

“Bu büyük bir güç. Sen başbakanı bağıra bağıra –ben burada vergi kaçırıyorum- dediğin yapının içerisine koyuyorsun o da bunu kabul ediyorsa, bu büyük bir güçtür işte. Çok hoşlarına gitti.”

Genel Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu bireysel yarar ile kamu yararı çelişkisi karşısında tarafını açıkça belirterek şöyle bir açıklama yapmıştı.

“Benim Babıâli'nin bugüne kadar gördüğü genel yayın yönetmenlerinin dışında bir yapım var. Kendimi gazeteyi yapmakla görevli bir genel yayın yönetmeni olarak değil patronuna para kazandırmakla görevli bir yöneticisi olarak gördüm” (Seymen, 2001: 48).

Kemal Can sermaye olarak büyüyen Türk Basınında birim başına çalışan gazetecilerin sayısının azaltılmasını ve medyada gelir dağılımının bozulması ile yaşanan gelişmeleri Seymen'in *Amiral Battı* kitabında şöyle özetler:

“Bu gelişmeler “içeriden” bir tartışmayı önledi. Tam tersine, bu yapı ile uyumlaşmak için derin bir zihniyet değişimi herkesin katkısıyla işlemeye devam etti. Bu zihniyet değişiminin en önemli gücü, medya patronlarının “iktidar” karşısındaki pozisyonunun yukarıdan aşağıya doğru her düzeydeki medya çalışanlarına ve tavrına hâkim olmasıydı” (2001:102).

“Kartel içi transferi yasaklayan “centilmenlik anlaşmaları” ile de beslenen iş güvencesizliği, yükselmenin koşulları ve medya içi ilişki pratiği tek tek bütün gazetecileri korunmasız hale getirdi. Plaza mimarisinin içinde eriyen mesleki refleksleri “dinazorluk” sayıldı. “işini bilen medya çalışanı” da güvencesini işinin getirdiği ilişkilerden tedarik etmeye yöneldi” (2001:102).

2012 yılında, *Türk Basınında Uzmanlaşma ve Çevre Gazeteciliği* başlıklı doktora tezi için, çevre haberi yazan 10 gazeteci ile derinlemesine görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelerde gazetecilerin kamuoyu algıları ile ilgili sorular da soruldu (Dağlı, 2012).

Gazetecilerden, kamuoyunun kendilerinden ne beklediğini söylemeleri istendiğinde; gazeteciler: “Kamuoyu objektif kriterlerle ekonomiden kopmayan bir çevre haberciliği istiyor.”, “Kamuoyu beklentisi doğrudur.”, “Kamuoyu beklentisi tarafsızlıktır.”, “Sansasyonel nitelikli olmayan paniğe sürüklenmeden yapılmış çevre haberleri” ifadeleri kullanılmıştır. Görüşme yapılan gazetecilerden ikisi bu soruya bir cevap vermemiştir. Bir gazeteci ise kamuoyu bilincinin herhangi bir beklenti içerisinde olamayacak şekilde düşük olduğunu belirtmiştir.

Görüşülen tüm gazeteciler yazdıkları haberlerin kamuoyu üzerinde etkili olduğunu düşünmektedir. Ancak bu etkiden ne anladıkları ve gazetecilerin kamuoyunu algılama biçimleri arasında önemli farklılıklar bulunduğu dikkate alınmalıdır. Gazetecilerin bir bölümü, kamuoyunu somut olarak karar vericiler olarak tanımlamıştır. Diğer gazeteciler ise kamuoyunu soyut olarak çevre sorunlarından etkilenen kişiler olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Araştırma için yapılan görüşlere göre çevre sorunları ile ilgili olarak gazetecilerin kamuoyunu da tanımlamaları politik görüşleri doğrultusunda ve görev yaptıkları gazetelerin yayın politikası ve gazetecilerin kişisel görüşleri çerçevesinde değişmektedir. Kamu kavramı bazı gazeteciler için karar vericiler olarak sınırlanmıştır. Örneğin görüşme yapılan gazetecilerden biri haber yazımında “objektif kriterlerin” ortaya konulması gerektiğini düşünmektedir, çünkü ona göre halk “objektif ama ekonomiden kopmayan bir çevre” istemektedir. Bu gazeteciye göre toplumda çevreye bakışta “sanal bir gerçeklik” vardır. Gazeteci net olarak ifade etmese de, çevre ile ilgili kendi kamuoyu algısı ile bölgede görüştüğü insanların düşünceleri arasında bir çatışma olduğu gözlemlenmektedir. Bir başka gazeteci ise kamuoyunun bilinç seviyesinin beklentilerin çok altında olduğuna inanmaktadır. Çevre ile temel kavramların bile

yeterince anlatılmadığı, bu nedenle öneminin de kavranamadığını düşünen gazeteci kendi için açıkça kamuoyunu karar vericiler olarak sınırlamıştır. Kamuoyu kavramını karar vericiler olarak sınırlandıran gazeteciye göre, habere konu olan sorun ile karar verenler arasında bir bağ kurmalı. Gazeteci bununla ilgili bir tespit de yapıyor: “bakanlık, akademik çevreler ve cumhurbaşkanı arasında bir bağ olmadığı için bunu sağlamak gazeteciye düşüyor.”

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, çevre haberi yapan gazetecilerin büyük çoğunluğu, haber konusunun gazete politikalarına uymayacağını düşündükleri noktada otosansür uygulamaktadırlar ya da o haberi hiç yapmamaktadırlar. Araştırma kapsamında görüşülen gazete editörü, haberin değerlendirilmesinde öncelikle o haberin gerçekliğini sorguladığını söylemiştir. Bundan sonra editöre göre bir haberin yayınlanabilmesi için öncelikle çalıştığı gazetenin bağlı bulunduğu medya grubunun belirlediği ve kitap olarak yayınladığı yazım ve içerik ilkelerine göre hareket edilmelidir. Belirlenen bu çerçevenin dışına çıkılan bir durum görüldüğünde editör haberi yazan muhabire dönme gereğini çok fazla hissetmeden gerekli düzenlemeyi yapmaktadır. Söz konusu araştırmaya göre gazeteciler haber üretme sürecinde editör kadro ile uyum içerisinde çalışmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen gazetecilerden biri bu durumu “çift taraflı kontrol” olarak tanımlamıştır. Gazeteci çalıştığı gazetenin birçok şirketle “organik bağı” olduğunu ve “bu şirketler aleyhinde haber yapmanın olanaklı olmadığını” belirtmiştir. Editörler çatışma noktalarında muhabirin üzerindeki istihbarat şefi ile birlikte hareket ederek muhabirden bilgi de isteyebilmektedir. Araştırmaya katılan editör bu müdahalelerin “muhabirin ak dediğine kara demek” noktasına da ulaşmadığını belirtmiştir.

Sonuç

Ticarileşmiş basın kuruluşlarında da uzmanlaşmaya dayalı, karmaşık bir yapı içerisinde güvenilir ve ilkeli bir habercilik hedeflenmiş gibi gözükse de, kapitalist ekonominin gereği olan ticari çıkarların çatışması ve rekabet, haber üretim sürecini de etkilemektedir. Gazetecilik idealinin gereği olarak gazetecinin olaylar, sorunlar ve kurumlar karşısında kamuoyunu bilgilendirmesi, katılımcı bir demokratik düzenin devamı ve kamuoyunun serbestçe oluşumunun sağlanması için çalışması gibi beklentilerin sağlıklı bir biçimde Türkiye’deki gazetelerin güncel yapılanmasının içerisinde sağlanması olanaklı olarak görülmemektedir. Gazetecinin habercilik mesleğinin idealleri karşısında haber üretirken kamuoyu yararı bireysel yarar çatışması içerisine sürüklenmektedir.

Günümüzde gazetecilerin yaratıcı çalışma alanlarının sınırları, meslek yaşamı içerisinde standartlaşmayı sağlamak ve düşünsel üretimi kontrol altında tutmak için haber yazım kuralları, yayın politikası ile belirlenmiş durumdadır ve bu sınırlar editöryal kadronun denetiminde bulunmaktadır. Gazetecilerden öncelikli olarak haberi gazetelerin yayın politikası çerçevesi içerisinde hazırlayarak hızlı bir şekilde yayına hazır hale getirmeleri beklenmektedir. Bu beklenti gazetecilere zaman, haber alanı ve nicelik olarak üretim baskısı biçiminde yansımaktadır. Gazeteciler bunun farkındadırlar ve bu duruma katlanarak ya da benimseyerek ellerinden geldiğince sorunu yönetmeye çalışmaktadırlar.

Türk Basının geçirdiği değişim süreci içerisinde yaşanan ekonomik krizler ve haber üretim maliyetlerinin sürekli artması nedeniyle, Türkiye’de ülke çapında yayınlanan günlük gazetelerin haber üretim organizasyonları olabildiğince az gazeteciyle çalışmak üzere yapılandırılmıştır. Bu durum gazetecilerin haber üretim performansını düşürmeden daha uzun saatler boyunca çalışmasına neden olmaktadır. Türkiye’de güçlü ve etkin bir biçimde gazetecinin haklarını koruyacak sendikal veya mesleki bir örgütlenmenin de bulunmaması, onları içlerinde buldukları büyük sermaye yapıları içerisinde yalnızlaştırmıştır. Bu durum basın sermayesi için onları daha kolay yönetilebilir hale getirmiştir. Gazeteciler çalıştıkları gazetelerin politik konuları ve bu konuları doğrultusunda uyguladıkları yayın politikalarına son derece bağlıdır ya da tamamen bu politikaları içselleştirmişlerdir. Bu nedenle de haber üretim süreçlerinde belirgin ya da doğrudan müdahaleleri pek sık yaşamamaktadırlar. Çünkü gazeteciler en başta işe alınırken bu hassasiyetler gözetilerek ve belirli bir deneme sürecinin sonunda işe alınmışlardır. Görüşme yapılan gazetecilerden bazıları çalıştığı gazetelerin politikalarını bireysel olarak da benimsemişlerdir veya kendi görüşleri ile uzlaştırmışlardır. Bazı gazeteciler ise gazetelerinin yayın politikalarını tamamen benimsemeseler de bir uzlaşma içerisindeyler. Asgari olarak bu uzlaşmayı sağlayamadıkları takdirde bu gazetecilerin zaten gazetede çalışmaya devam etmeleri mümkün değildir. Bu nedenle zaten sosyal güvenceleri daha zayıf olan genç gazeteciler yaşamlarına devam etmek, işsiz kalmamak için ve mesleki tatminlerini önleyecek içsel bir çelişki yaşamamak için mesleki yaşamları boyunca bu uzlaşmayı ister istemez kendileri yaratarak mesleki bir çatışmadan uzak durmaya çalışmaktadırlar.

Kaynakça

- Braverman, H. (2008), *Emek ve Tekelci Sermaye*, Ç. Çıdamlı (Çev.), İstanbul: Kalkedon.
- Cowling, K. (2003), “Monopoly Capitalism”, Londra Mc Millan,1982, M. Wayne İçinde, *Marksizim Ve Medya Araştırmaları*, B. Cezar (Çev.), 1. Baskı, s. 95, İstanbul: Yordam.
- Durand, J. P. (2000), *Marx’ın Sosyolojisi*, A. Aktaş (Çev.), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Dağlı, N. (2012) *Türk Basınında Uzmanlaşma ve Çevre Gazeteciliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Freeman,C. ve Soete, L. (2003), *Yenilik İktisadı*, E. Türkcan (Çev.), Ankara: TÜBİTAK.
- Foster, J. B. (2010), *Ekoloji ve Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş*, Monthly Review (22), s. 49-62.
- Hosbawn, E. (2005), *Sermaye Çağı 1848-1875*, Çeviren: Bahadır Sina, Şener, Ankara: İmge.
- McChesney, R. W. (2006), *Medyanın Sorunu*, Ç. Çıdamlı, E. Coşkun, E. Usta (Çev.), 1. Baskı. İstanbul : Kalkedon, 2006.

- Morresi, E. (2006), *Haber Etiği*, Fırat Genç(Çev.), Ankara : Dost, 2006.
- Oral, Z. (2011), *Meslek Yararı*, 2. Baskı, İstanbul : Cumhuriyet Kitapları.
- Özsever, A. (2004), *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, 1. Baskı. Ankara : İmge.
- Preston, P. (2009), *Making News*, New York : Routledge, 2009.
- Seymen, S. (2001), *Sabah Grubunun Öyküsü: Amiral Battı (Can Ataklı'nın tanıklığıyla)*, 3. Baskı. İstanbul : Siyah Beyaz Metis Güncel, 2001.
- Türkiye Gazeteciler Sendikası Ankara Şubesi, (2010) *TGS 2007-2010 Çalışma Raporu*, Ankara: Türkiye Gazeteciler Sendikası, 2010.
- Wayne, M. (2006), *Marksizim ve Medya Araştırmaları*, Çeviren: Barış Cezar, 1. Baskı. İstanbul : Yordam Kitap, 2006.